

ԱՐԱՐԱՏ

Կ. ՏՐԻՒ, ՀԱՐԱՐ 12 1850 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25

Հասարակական Ընդհանրություններ

Իսկոյ աշխարհի հարստութիւնի մերոյ, ամենայն աղքատի մէջ, չկայ
այնպիսի հաւատք, որ չունենայ մէկ Հասարակական Ընդհանրություն
կենդանի, և նորա հետ միասին կապուած հանգիստը որ ձէս կամ արար
ընթերցան իւր ոչ որ, սկսած Երազմարէն մինչև յիսկին աղքատը,
չի կամենար որ իւր գրութե հեռացիւ փոխիսի սին հանդէսին կն
տեղ որ ժողովուրդը միասին Բարեւոյ երկրորդութիւն կաւան
Եղա ինչ է պատճառը, որ բնութանստը, որ ամենայն աղքատ
մէջ կ'արարենան թէ կրանք են աւելի յաւատարմութե, որ հոգեւոր
թիւն կանեն Հասարակաց Ընդհանրություններու Գործունէն ինչ է,
որ մենակ Վերականգնելու մէջն զարգ. կազմին այնպիսի մարդիկ, որ
որպէս թէ հեռեւորութիւն կանեն կրանք դրոյսը երեւի անեղ մի
այն այս բանով՝ որ ոյնպէս չի կնցարդ աղին աշխարհի երեւին,
ինչպէս որ Վերականգնելու իրանց մի կրանքը իւրանքն է ոյնեւ:

Ինչ պաճառաւ Միջին մեր հաւատքը չէ այնքան արար, չէ
այնքան բարեւոր, որքան որ բարեւոր աղք. կ'հաւատան ինչ իւր
կանց հաւատքը սուրբ է և բարեւոր Միջին մեր ամաններու մէջ
չկան այնպիսի բաներ, որ մեր սրտի մէջ կարգաւանս շարժել փեմ
և բարձր գոյցուներ, և նոցա ամաններու մէջ կ'գնալին

Իսկ որ կ'հեշտանա Հասարակական Ընդհանրությունները, կամ կ'ար
հանդիսեա այն, փորձէ ինքդ. լեզ, մտածէ. քննէ, և ան'ո՛ թէ քա

ճառած թիւները այժմեւ ազնիւ են կամ այնքան իւրեք են, ինչ
 պէս որ դու կ'ազնիւս։ Եւ թէ թիւ քաւրի բարեգաւառ զոյն մանկ
 պոխաւ թիւնն է պարս էկան այն, որ չիւն, աւելի և Բեւեռնի
 քեզ կ'իւրի մ'այն մ'առ, օճիցն, և ստիպու թեան աւելորդ զորս։
 Եւ թէ թիւ ճառած թիւնն է քեզ դաւաճառ դարձել, որ դու
 կ'ըստնաս քո գաւորը զոյն իմաց։ Եւ թէ դու ոչոք փայ աւելի լու
 աւոր և խելքը եւ։ Եւ թէ թիւ կան այնպիսի մարդիկ, որոնց դու
 կ'ըստնաս թիւնն է քեզ երեւի սնն են աշխարհի փայլ, և դու կ'ըստն
 նաս իմաց ուրիշ երեւի հասարակ մարդայ մէջ աւելի խելք, և որով
 հետեւ նորս կ'արհամարհեն հասարակաց։ Եւ առաւօտորդու թիւնը,
 դու եւ կ'աւանդես որ իմացն չ'ունենիս կամ վերջապէս, չ'ընի թիւ
 քո որովս կամ թիւնն է քեզ թիւն է, կամ ձուր թիւն, և դու
 կ'ըստնաս քո պախաւ թիւնը ծածկել ըստիւրիկ հաւրցնիւրս, և
 այն դաւաճառ կ'ըստիւրս ինչդէմ հասարակաց Եւ առաւօտու
 սու թիւնն։

Եւ թիւն էս ստեմ այն խաբարը ինչ որ դու պիտի աւետ Դու
 կ'ասես թիւն էս աւան էս կորագ, եւ այդմը մատուցանել Եւ առա
 ծայ, որովս որ կ'իւրեւրաց մէջ։ Եւ այն աւելի կ'անիս աղբիւր
 կ'արդ էս քեզ այնպէս պահել, որ էրք աղբիւրի ժամանակը զոյն
 քո հողին և սրբառ ուղղիւն առ Եւ առաւօտ հոն միւս հողերը
 միւս դաւաճառ թիւնը կ'ըստն քեզ հանդարտ, չ'են միտք չ'են
 թիւ, քեզ այն բաներու վերայ չ'են գաղտնի։ Եւ որ աւելիս
 թիւ քո բարեգաւառը աղբիւր կ'անեն, նոյն հետ աղբիւր աւելու
 ժամանակը նոյն բարի օրինակը քո սրտի մէջ աւելի ընտելանալու
 թիւն չ'իւր փառել, աւելի գեղեցիկ և առաքինական գաղտնիքն
 չ'իւր արեւոյնել, որ դու եւ նոյն նման երկրագաւառ թիւնն մատուցա
 նեւ քո Եւ կ'արարծրեւալ կ'ըստն ուր Եւ որով աւետ թիւ
 էս միւս անգամ հետ աղբիւր եւ կ'իւրեւրեն, Եւ թիւ միւս անգամ եր
 թում ուրիշ ինչ կ'ըստն քո կ'ունենի իւրեւր միայն քո մատուցա
 թիւնն է, որ քեզ չ'իւր թիւնը կ'աւանդել քո գեղեցիկ պարտաւորու
 թիւնն Եւ որ քեզ չ'իւր թիւնը կ'աւանդել, որն որ դու պիտի կա
 թիւնն Եւ որ քեզ չ'իւր թիւնը կ'աւանդել, որն որ դու պիտի կա
 աւանդ քո ըստն ուրիշ քեզ հետ միայն կ'ըստն քո աւելի
 Եւ թէ դու քան զնոյն աւելի ունեւալ եւ, աւելի խելքդ եւ,
 և այնքան բան դիտես, որ կ'իւրեւրաց մէջ ինչ էլ որ կ'արդան, ա
 միայնք անգիր գիտես և քեզ համար թեանոյն նոր բան չ'իւր քո
 այն էս դիտես, որ նոյն քեզ միտի կ'ունեն, քեզ կ'ըստնեն, քեզ
 փայ համարում ունիւն ինչ դաւաճառ այն արեւեկութեւ, այն ան

կրթեմբուն՝ առաջինը դու կուտաս ժամ օրինակ, որ նորա ձեռքերէն լեղանուն այն մէկ հասակ հաւր, որ կողմի է՝ լեռն կապողանայ նոյա սիրտը ուղիքու: Երբ որ տեսնես դու պնակի մարդ, որ կու մեծում լինի կամ թաղաւորութեան կամ օրէնքի պատիւը լեռնային, առանց որոյ աշխարհի մէջ չի մնալ՝ ո՛չ աշխարհութիւնն և ո՛չ հանդաւորութիւնն: Բիժի դու կ'իտողւ՞ս նրան առանց մեղադրութեան: Այո լիրք քեզ ի՞նչ պատճառաւ լես մեղադրել, երբ որ կ'համենու թաղացի: Հասարակական Աստուածորոշում լեռն պատիւ, առանց որոյ մարդիկ միւս անգամ պիտի լինէին անասն զոյրեմութեան մէջ:

Արտիկն՝ ամենայն քրիստոնէից համար սուրբ օր է: Հաղորտոր աղբ՝ հաղար տեսակ լեղանք՝ որպէս մէկ ամի օրէի կ'իտաւարանին Աստուծոյ և կ'աղօթեն: Նորա աթոռայ առջիւ մի միայն դու ես, որ այս սուրբ զերդաստանէն օտան ես մնացել: Արտիկն քո և կ'աղբանքուդ քնկարութեան դարս ևս եկած, քեզ համար չունիս ոյլ լինիք՝ քո սուր արգանքիդ մէջ, լաց ի՞նչ փայտի մարդէն, որ դեռ օրէնք քանի Աստուած չէ տակ, և միայն ջանկարութիւնն պիտի օր կ'աղբանայ իւր փորը կշտանել, իւր կամքն կատարել: Բնից օր այս ժամն մէջ՝ միջիմուտը մուտը էակը՝ երկրորդութիւնն կուտան: Գաղաղաւորեան լուսին:

Ինչ ժամանակ որ զանդակներու քաղցրահեղին ձայնը ամենայն եկեղեցեաց դանդախաւորանիս կ'ըլլի, միթէ հոսն: Այն օր սիրտը ևս և կամ շատ անգամ՝ քեզ պնակէս չեք լեռն, որ իւր լեռն այն ձայնը քեզ կ'աղբ, ինչի համար դու քեզ հանդես: Արտիկնային փայտանութեան:

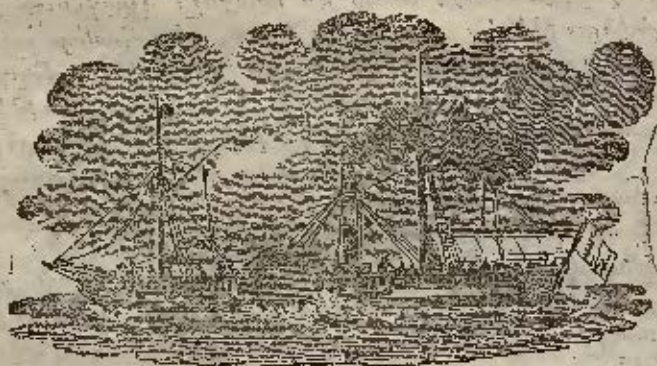
Ես դիտեմ, որ դու երբ որ եկեղեցի կ'մտնես, միտքդ վրէժ չի լինիք, միտքդ և հոգիդ: Եկեղեցիէն դուրս կ'մնայ, դու միայն մարմնով՝ առանց մտայ կ'լինիս կանգնած: Եկեղեցեաց մէջ՝ այն ժամանակ երբ որ քո աչիքդ առանց մտածութեան՝ սուր եկեղեցեաց օրտոնք կամ մեղաքն կ'ունենիր կ'մղրէին, հեռուից տեսող աւազանը, որոյ մէջը երեկոյանութեան: Ժամանակը՝ Արտիկնային կողմ խաւովքուր: Երբ որ տեսաւ սեղանի մօտ այն տեղիքը, ուր որ բարեօրոշում լեռնային ժամանակը՝ առաջին անգամ մտաւ: Արտիկնային փայտանութիւն, և հաղորդակցութիւնը: Իւր հոգեական լուսնային՝ քո Աստուծային փայտանութեան և միջիմ: Երբ որ տեսաւ այն օրտոնք աւազանը, ուր որ մէկ ժամանակ այն ձայնը քաղցին՝ աղօթքը դէպ երկինք մատուցանելով՝ միտքդ միտք քո ամենայն հետ, որ քո կենաց ձանադարհող աղից:

գործաւ. միժ է այս առիւնդն մտածութիւնները. սուրբ չորորին քեզ
համար տաճարը

Դիւանդ. ելի է քու այս տեղ ո՛չ ինչ չ'ըսայիր, սքառհեռեան իմ
խօսքերս ՚ի քու է քեզ համար. քո օտար լուսաւորութիւնը. քեզ
գրկել է զգալող սրտի՝ որ մարդու քանձուց առիւնն տեսիլն տա
տուաւնաւորցնէ է. քու լիպէտ արտաբոլետ փոյլ ունիս, բայց
այդ փոյլն աւելի քո աղիւս. ցրտացողութիւններդ մեռած են

(Երանանք եւ ինքնաւոր)

Դիւանդն ուրիշ է

Նոր Դիւանդն քաղաքումն ուր որ նաւ նստի, կարող է բո-
լանդակ աշխարհ պատիւն և մանաւ. Արտիշեան. Նոր Դիւանդն
Դանուխ (Տն) գետի ափունն է նստած. Դանուխ գետը Դիւան-
դեանէն 50, 60 միլլոն հեռու ընկնում է Միտիս ծովափը, (Լճա-
յում կամ Լճակում ծով). Միտիս Ծովափը. Արեւի նեղուցով՝ խառ-
նելով է Գրանտաի կամ Սեւ ծովի հետ. Սեւ ծովի Կասանդուխ-
ափուց նեղուցով՝ միաւորվում է Մարմարաց (Պոտամոս) Ծովի հետ
Մարմարաց Ծովը. Գարդանեւեան նեղուցով խառնվում է Սե-
րեկրական Ծովի հետ. Միջերկրական Ծովի Սեպակի կամ Նիզ-
ալիճար նեղուցով միաւորվում է Աֆրիկայի հետ. Աֆրիկայում տու-

քարածժամ է ամենայն աշխարհ:

Եւթիթեանէն որ հաւը դարս ցոյց էի որ դէպ Երեւելք երթայ, ձախակողմն բռնէ, կերթայ Եւր Չերքաւք Խաղախոց քաղաքը: Զախալարէն կ'առասա՛նէ երկու նաւահանդիսու: 7 վերտա՝ Եւրացի եւ 15 վերտա՝ Հին Չերքաւք: Եւրացի եւ Եւր Չերքաւքն են Դանաւիս գետոյ Հիւսիսայնի ափումն, որպէս եւ Եւր Եւթիթեանն իսկ Հին Չերքաւքն՝ Հարսուցի ափումն: Եւր եւ Հին Չերքաւք քաղաքներն առժամ են՝ Եւր եւ Հին Քերման: Իսկ թէ հաւը Եւթիթեանէն դէպ աջակողմն բռնէ, եւ երթոյց դէպ Երեւնուտք, երեք վերտա հեռաւորութեամբ կ'առասա՛նէ Ռասանով քաղաքին, որ ունի մաւ նաւահանդիսու Դանաւիս գետը մէկ քանի առաջը բաժնկերով: Թափում է Եւթիսու Օտի: Թէ որ Եզով քաղաքը չ'հանդիպիս, որ ձախակողմն կ'մնայ, աջակողմն Եւթիսու Օտի Հիւսիսայնի ափումը կոյ Թայգան, կամ Թաղանդոց քաղաքը որ այս Օտիակի վերայ՝ առաջին նաւահանդիսան է եւ երեւելի քաղաքն է: Թաղանէն թէ կամենաւ կարող եւ երթալ Եզով քաղաք, եւ Զախաւորու երկկնն Քաջ թէ ուղից յաւաք երթաւ, կ'ոյառասա՛ն 180, 200 վերտաւով: Մարիամնոյ քաղաքին նաւահանդիսութիւն Բնտի կ'երթաւ Քերպայ (Պերպայ) նոր քաղաքը Օտիահայնոյ: Եւթի կ'երթաւ Կերէի (Պէյ) նեղուցը կ'մտնեաւ ձախակողմն կ'մնայ Թաւանը (Զանաֆորիս) իսկ աջակողմն՝ Կերպ քաղաքը հրտանգանի ծոցումը: Եւ նեղուցէն ու մնաց, մնաց Պէյ Օտի: Զախակողմն գէպ Երեւելք կ'մտնա Ռուսաց նոյ նաւահանդիսաներն, Եւթիսոյ, Փոթի ետքն, իսկ աջակողմն գէպ Երեւնուտք կ'տնանեա Տալէից թերակողմն (Պէյեւ ետեւ) Եւթիսն Եւթահանդիսաւր՝ Թէյոյսիս, (Կաֆու, Գէլ), Սուգու, Հարսուցին Օտիակն (Եւթի Բէյեւ) ուր են ապարանք Կովկասեան Փոթորացի Ստանցով Իշխանի, ետքն Թոյ Դրինա երկկնն առաջերդ կոյ դէպ Երեւելք: Փոթիս կամ Քորթիս գետի վերայ՝ Քաւթայիս, փոքր են Տեւաւ՝ Տաղիկան, Եւթիս, Սեւու, Եւթիսուտք, ետքն Դէպ Երեւնուտք՝ Դմեւը գետոյ վերայ Քերտան, Բազ գետոյ վերայ՝ Երկուցեւ, փոքր են Տեւի՝ Օրեւուտք՝ Սեւ Օտի մայրաքաղաքը: Դանոք գետը (Դաւա) կ'տանէ Եւթիսոյ, Ստանիսոյ՝ Եւթ քաղաք, Ստանիսո՝ Բաքիշ քաղաք, Եւթիսոյ, մինչ Եւթիսոյ՝ Եւթիս մայրաքաղաքը:

Թէ որ Դանուց չ'մտնեա, կ'երթաւ առաջ, կ'առասա՛ն Ստանցին, որ կ'մնայ աջակողմն, եւ այն տեղոյ կ'հանեա Ստանիսոյս գետ: Երեւելք դէպ չ'առաւ որ ունենաւ, Ստանիսոյ խաւարիս կ'մնայ

աջակողմէն՝ զիպ Միսնա քր. իսկ ձախակողմէն՝ զիպ Մրենկըն՝ Կլինի
 Իսկիւզարը։ Կախիցեանիս որ դուրս դաս, մինչև Կաստանդուպոլիս
 Տաւիւկը, և մինչև Կրնուիկէն հեռանալը, միշտ աջակողմէն Լե-
 րանդան է, իսկ ձախակողմէն՝ Մոսկա Կրն Զանաթ խաղախէն ան-
 դանիս՝ պիտուհեանէ կամուսա Եղիք, կամեանս Մոսկայ՝ որ է Յու-
 նուստի, կամեանս Երազկաթի Զաւարհայեայ թաղաքները՝ որն որ մի-
 անգամ ընտրեալ։

Զախակողմէն Կրնիս ևս մինչդեռ մինակ Կաւակալ էր Լորան
 իրաւաստանի, թաղում յաւաստար թեանց հետ ինչ որ սրտա իւր
 Կաւակալաթեան մէջ՝ մինչև ևս սոյն էր՝ որ Կախիցեան թաղաքի
 ստանդէն կամեյալ թաղեան չընկնուցեմէ, և Կախիցեան թաղաքի
 համար՝ առանձին մարաւառն առնմանէ։ Եւստանդուպոլիս։

Ինչո՞ւն է Կրնիս։

(Եւստանդուպոլիս - Կրն)

Սկի է, յանկարծ հեռանայ աղբիւրի ճոցն եկաւ Բաղաթ մեր
 քաղից դիմելը և տեսաւ որ ուղակիք շուռ եկան գէղ ՚ի սոյն մայրը
 (Բաղաթ) ուղակիցք բախում էր աղբիւրի խաւաքում։ Բայն ժամանակ
 Բաղաթ ասաց Սկի՛ն Կաստանդուպոլիս և մէջ համար հրաք գոր-
 ծել, և անապատի մէջ քաղք մեծերով՝ մեզ ծառաւորանմ ժաշից
 աղանի։

Երբոր սոս ասաց, իսկոյն տեղիք մեր կոցաւ և ուղակիք ետե-
 ներիւր գնաց։ Եւ տեսիւ ժաշի սողորումն (Կրնիս), յառակ և
 գոգ ջուր է մոզում։

Կրնից բնիւր եւեթի զոյց, և արտաւանդի ուշք ասում էր. Տեք
 Բաղաթ՝ ես հիմն ասագիւ (քրն) իմացոյ՝ որ գու գիտած ես, և
 դու բարեթէւի մեծ է. ես, երբու սրտիւն թեւեղ չեմ աղժանի,
 տեսց թու հաղցոյ։

Եւստանդուպոլիս իմում՝ հախ ասաւ. աղբիւրիցը ջուր դնաց շուռ
 որով Բաղաթ ծառաւի մնա, և յաւաց նորա երեօք։ Բաղաթ թոյց
 արաւ աղբիւր և առաջը տեսաւ իւր տիւրս։ Գրեմ անկոյաւ Բաղաթ
 Բաղաթի մէջ, և որով ուրախ թեւեղ թոյ էր գիտում և ասում

էր. "Մէջ Մաղթոս, պատահեաւ դու իմ ծառան չե՛ս, որչ-հաւատա-
րիմ՝ բարեկամ. Բառուած պէճացաւ մեր ժող, և յոյց տաւաւ մեզ
պո սղիւղիւր. խմե՛ նորա ջրիցը և կողքուրէ ուժիւ. "Եւր որ
Մաղթոս կողքուրէջ իրան՝ Բարութք տարաւ նորա աղբիւրի մօտ. նրա
տան ողմտեղաւոր ի ինչ ասեա կերան՝ աղմուրուն էլ ջրեղին, և
բուն տուին ուտելու. ուրախացան և միամիտ հղան, և միշտ միւս օրն
մնային այնպէս:

Եւր որ աղեղակը բարձրացաւ՝ Մաղթոս աւայ իւր տիրէր. Տէր
իմ՝ սա՛ր ինձ հրաման, որ տիկերը (Կուրան) ջրով լցնեմ. փան դի
ժամանակն է աւաջ երթալու. կարծեաց շատ հեռու չե՛ մեղմէն և
զխարաւը:

Փայտեղիս. Բարութք իւր Մաղթոս հաւատարիմ՝ ծառայի ստանալն
միջ, և ձեռք բարեկամորաւ տեղմէլով՝ աւայ. "Մէջ Մաղթոս, չե՛
մա էլ ի՞նչ հարկաւոր է մեզ. Սեննիս երթալ՝ այն Եղեղաւոր
խմատունին մօտ. Տէր Բ. սաւած դիկից ինձ այն խմատունիէն որ՝ որ
ես որոսում էի. ուրեմն եւս դասեմք մեր տեղը:

Եւս ժամանակ յոյն նորա կրանց տիկերը խաղմ ջրով, ջրեղին
ուտեւրուն, ինքնին եւ խմեղին, և օրհնելով սղիւղիւր, որ աղաւթեց
կրանց մահէց, եւս դարձան:

Եւր որ տուն դարձան՝ Բարութի կէտը փերցաւ, որ դասն մաւ նա
տան էր՝ տրմաւենի (Կուրանի ծառ) հոգն առն՝ յոնկարմ որ տեսաւ
բնկերացը՝ փոխեցաւ. Բաց Բարութք փորեց տաւաւ նորա և դասակ
ները էլ զերկը և լայ եղաւ ու բախտեթիւմիցը:

Բայց փերաւ. Բառուած օրհնէ, այն Եղեղաւորի խմատունին՝ որ
պայեւս շուտով ձեց դարձաւ. օրհնեալ լինի և դու մի Բարութք,
իմ՝ ոիրելի տնուէին. Բարութք՝ կարծեա թէ դու արիւ մնայ դարձե՛
եւ յաւատարցմաւ աղբիւրի տնուում իմ ուրախաթիւմ բաւակո-
նաթիւմը. Եւս, ստո՛ ինձ շուտով, ի՞նչ է սնունդ որ օրհնած
մարդ ուն որ հողացը սնուդրութիւնը դարձուց, որ ես էլ հարաւու-
նամ օրհնելու նորա:

Բարութք ժողովեաւ. փերացի խօսքերէր, և տեղն ՚ի տեղ որաւ
մեց ինչ որ պատահեց էր իրան ճանապարհորդութեան ժամանակի,
և աւայ աւայ. "Պարտեմ մարդ չէր իմ խեղոս գրուաւ բերալը՝ ոչ
կոր. Տէր Բառուած. Բառուածն ստորեկոց հեղաթիւն, աղբիւր
մէ ձեռնալեցի. Բառուածը բարութիւնը և աղմութիւնը և ոչ
մարդ (այց է տայիս Մաղթոսին) օրին աւաջ՝ աղմուկ (ճաւ) էի
հանդարմ՝ աւայ որ հաւատարիմ՝ բարեկամ է եղի. Եւս՝

դարձայ ձեզ համար և ուրիշ մեզոյ, և իմ՝ արտումն բնակիլան և
այն փառապալեթիւնը՝ որ առնող ո՛չ սակի և ո՛չ արժանեթ կարող էին
լին՝ մայր և քուս կեցաւ:

Այնուի խորաւք այս գիտաւածից յիտոյ փոխեց իր առաջի տալ
տիտոս, փնջոր, և ամենեւեռն հետ սկիւղ, բնիկաբար և սոսկ շարժում
էր փառապալեթիւնը դուրսէր անում քարերադուլեթեան համար և
բոլորն այն կարմիրումն մէկ աշրատ չի կար՝ որ դարձան օգնութիւն
իւր ամեն ոք և ստիքաբար ամենքը առում էին: "Այնուի դա խո
րաւք է, որ զձեռն խորումն օրհնած է, և իրանից էլ դուրս է գալի
օրհնութիւնն:

Իսկ ամուսն էր: "Այն ինձ աղբիւրը սփռեցաւ:"

Տարի տնտեսից յիտոյ խորաւք գնաց այն աղբիւրի մօտ, առտո հե
տը Սարգսին կնոջ և դուստրար, և այնտեղ շինեց մէկ խցւան
(Քաղնամարտ) այն ամսի տնտեսարար մը ճանապարհորդութիւն և
նայեցուն համար:

Այնուի անունը դրաւ Ալիս Բէթո, որ կ'ըսող մանուկ Քաղնամարտ
ուրիշ, և մինչ այսօր պահպան է տարւում:

Թարգմանութիւն է Գլխամտի:

Այնուի իմ շահմուտ մէջ՝ քան զամենն օտէի մեծ և դրեւին է
և այս պարտմուտ առ ամուսնը խորաւքիւն խորաւք է Եւստիքիւն:

Բնութեամբ նման է Մախաթին ինչպէս Մախաթը նոյնպէս և Մա-
 ժիւրը մանր կենդանիներու միայ չեն մաղիր և կ'արհամարհեն նոյնս
 Մախաթը աւելի չտեսնուի է, բարեխառն է, քան Մախաթը
 ինչ որ Մախաթը ունի բնութեամբ ինչ որ հասնէ, թէ և շատ քանակութեամբ
 անհոտութիւն է թէ դառնալով մէկուսի աւելի այլոց համար ևս բաւին կ'իշխ-
 դու Մախաթը բնականութեամբ կ'ընեն անուշադասներու մէջ, և այլ թա-
 չաններու չի թողնել ամենեւին մօտիկ տեղ բուն դեղ կամ թա-
 չիլ ինչպէս որ Մախաթը նման յաւելումն ունի է, նոյնպէս և նորա
 նման կատարի և հարստ է:

Մախաթը և Մախաթը (կոչուի և զօնէր) կեա են ճան-
 կի նման. ունենալ և թաւերը աւելի դարձան աւելի ունենալ
 մեծ են և հարստ, միայ հօշոտ, փետուրները պինդ, շարժմանը արագ
 (շարժ) ման գող աւելի սեղ և մեծապատ. թաւերը շատ սուր:

Մախաթը կ'արարծրանայ դէպ ի մեր՝ տեղի քան զայլ ամենայն
 թաւանները. այս որառնառաւ նախնիքը Մախաթը սնունդ դրել էին
 ինչպէս ինչպէս և Մախաթը կամ Մախաթը Մախաթը պատահալ
 բերող:

Պատահալ սուր է Մախաթը աչաց տեսութիւնը. բայց հոտաւոր
 թիւքը քան դարձուիլն, (յին, չալան, չալան, հարստ) շատ թայլ է
 Մախաթը երբ որ մէկ աւար կ'արարծրանայ, աւար միտք ինչ կ'արար-
 նայ դէպ ի դեմքին, որ փութի իւր աւարի ծանրութիւնը. ապա յե-
 տայ կ'արարծրանայ հետք: Սեղիւն թաւերու մէջ մեծ ուժ և
 դարձութիւն ունի, բայց դեմքին վեր թաւելալ մամլանալով, մանաւանդ
 երբ որ ծանկերու մէջ ծանր աւար ունենայ, զժողովութեամբ
 կ'արարծրանայ: Հարստաւաններ, դառններ, ուղիք (դու) և կառկներ
 շատ հեշտութեամբ կ'աւանդի չորս որ հարթ կամ եղնիկ բուն, սեղն
 ի տեղը կ'արարծրանայ կուռէ և թէ ձողեր ունի՝ ձողերու համար ևս
 բաւին կ'աւանդի:

Մախաթը այլ թաւաններու լանդու. նման՝ բոլորակ չէ. այլ տա-
 վակ է: Մախաթը իւր բունը շատ անգամ կ'ընեն երկու քաղի մէջ,
 տեղը կ'աւանդայ որ քանակ ու չոր լինի, և դժուար մօտենալու:
 Մախաթը թէ Մախաթը իւր բոյնը այնքան ծառայութեամբ և ամուր
 կ'ընեն, որ քանի կենդանի է, իւր կենսոյն մէկ հասն քնի մէջ կ'ան-
 ջուրանի: Իւր Մախաթը իւր ձուն կ'ընէ ինչ մէջ երկու կամ երեք հաւ-
 ան երկուսն, որ թաւաւ կ'աւանդի Մախաթը հազա կ'արատահի, որ երեք
 ձու հանի. ըստ մեծի մօտին մէկ ձու կ'հանի, շատ շատ կ'ընա:

Մախաթը ձողերու փետուրները ոչ ոյնքան պինդ են, և ոչ այն

քան գտնուող, որպէս որ մեծացած Երվանդունի: Ասաց փեսայը
ներս. դո՛ւք կ'ընէ՛ք սպիտակ, յետոյ կամայ կամայ կ'դեմքի, կ'մոռնայ.
յետոյ կ'ընէ՛ք սև: Բայց՝ Թէ որ կերակուրը լինի սրտկոտ, կամ եր
կար ժամանակ փնդակի (գալի) մէջ լինի պահած, կամ երկար
հեռուութիւն ըստէ, և կամ Թէ ծերանայ, փեսայները միւս բն
դամ կ'ապխտականան:

Բնադատումներէն բռնող կ'ընայեն՝ Թէ Երծուի կենսքը՝ մինչև
հասիւր ստիկ կ'անէ: Երծուի ծայրը կ'ընէ սաստիկ, սուր, խղճող
և երկար: Գուր սակաւ կ'ընեն Երծիւները:

Երծիւներու մէկ քանի տեսակը կայ, որ մեծութեամբ և դաւաճ
գանազան են մեկմեկի: Մէկ Երծիւ կայ, կարմիր Երծիւ կայ, բայց
բնութեամբ գանազանութիւն չունին տեսակները մեկըմեկի:

Հին ժամանակներէն սկսած սպիտակութիւն է՝ որ Երծիւը երա
զուորներու գրչակից նման կ'ընին: Հայոց Թաւադրաց՝ մանաւանդ
Երչակունեաց՝ մէկ նշանն է՝ որ մէկ Գլխակ Էջմեալ Երւա գլխա
նէ: Էջմեալ գրչակի նշան լինից մեծն Կոստանդնուստ Կոյսը
Հասկնայեցոյ: Ասաց Հասկնայեցոյ նշանը էր Մեկ գլխակ Եր
միւ:

Երբոր Կոստանդնուստը լինեց Կոստանդ քաղաքը, և խաւածաւր
սխաւեց հաստատել, սխալեաւ Հասկ՝ տողեցու. Երվանդուն
մայրաքաղաքը, և Կոստանդնուպոլիսը՝ առհիշաւ Երվանդուն մայրաքա
ղաք. դրոշակի նշանը լինեց. Երվա. գլխակ Երծիւ, որ իմացով Թէ
մեկը Երվանդի կ'ուրի, միւրը Երվանդուր: Էջմ. որ Կոստանդ Կոնստ
նուլը՝ Երվանդի և Կոստանդ (Երվ. Կոստ Կոնստնդ) քաղաք
կոտակունը՝ Երվանդի գլխակ Կոյսը, որ քաղաք՝ Կոնստանդ, և գլխակ
սակաւ ժամանակի Երվանդ Կոյսերու թիւնը՝ վերջապա, Կոստանդ
Կոնստանդութիւնը որպէս ժամանակութիւն ստացաւ այն նշանը,
որով և կ'ընշանէ՝ և Հին և Երբ մայրաքաղաքաց՝ Կոնստանդ և
Կոնստանդնուպոլիսը իշխանութիւնը, և Երվանդի և Երվանդի ախ
րէն:

Ինչու լին:

Չմեռնային սաստիկ ցուրտ Էջմեակին՝ մէկ կնոջ բռնկեալով
բռնուող ժամանակը, քնկարծ առած են. թէ մարդդ ցրտածը
սաստիկ է: Կնիւր ստատականն է տարիս. սրտակա տար տեղ մարդ
կ'ստանի:

Եր 4.

1848 թուին, եւ թագաւորական ծառայութեան մէջ լինելով Օւսթրիական կայսրէ կ'աշտահէր որ շուտ շուտ կ'երթայի Արսիթի գեղերը՝ ինչ որ պայմանաւոր չըթաղեցերու ժամանակս՝ տեսայ մէկ գեղեցիկ ըրաթի աղիկի որ ձեռքն ունէր փոքրիկ աղբակներ քնար (անգլիացի) և այլոց ձառնարկի (խեղճարկ) մէջ մանկաւորէ հիմնախոտում էր, և ինքն ևս քաղորդեցիտ որ երբեք առում էր Արտի լեզուս։

Այդ կարող չէ տեսլ թէ՛ ևս պարտ էմ անձնիշխան, Արտիշեան ժամանակն է՝ որ մեզ կ'իշխի ինքնիշխան, Գեղի կ'անի, էր չարչարէ՝ որչափ ինքեան բաւական, Օստրիականի՝ սկսց կատարէ կ'աշխատէ անշուստ։

Եւ էլ անձնս՝ պահումի՝ մինչդեռ սիրտս իմն էր, Ալ մտածումնք՝ ո՛չ արտիթիւն միշտ տղատ էր սերակ էր, Երբ որ հասաւ ժամանակը՝ թեպէտ և շատ դժուար էր, Զեղաւ հետը, տեսայ կրակ, որ սրտիս մէջ՝ փառված էր։

Ում որ տեսայ՝ դպն էր փառված՝ չարչարված էր՝ յաշխարհի, Գեղեցիկութեան ծառայ դուռնում հանապաղ էր սգոյն, Եւ աստի ինչի՝ սքոյն, մարդս է թշուառ խաշնի, Տանջվում է, սքոյնում է, չուն սիրտ ունի՝ սիրով լի։

Այն կամում մէկ լոցովեանով՝ սրտիս ուժը՝ Թուլացաւ, Արտիանիս երբ որ տեսայ, երբոր դիմս կ'անդնեցաւ, Երբեք չարիք լռնապատեց, հոգիս իմստ խոր խոցովեցաւ, Այդ համար, թէ և տիպանց, քաղորդ կամեցն՝ ստիպեցաւ,

Երկերս եփ եր դարձո՛ւ յանկարծ ու շորս յետ դարձաւ,
 Երաստաւք ալք՝ զլիալս բերի, որ ինքե իրան՝ մոռացաւ,
 Ենկաւ սիրաբա՛ն սիրոյ հալին՝ մօտէ՛ ե խաւար՝ զիս կարաւ
 Եանարհեցոյ ե. ախշեցոյ՝ սկստս երթալով՝ կարգէցոււ։

Դառնալ գէշ Գրեգորեան։

Երկերս

Երկ բանաստեղծ՝ երկու աչքը կոյր Ե անկէծ ամուլի անջի. երկը
 Եանանակը՝ սկստ մէ բաղլին զաւրոսմութիւն տալ, որով կաւ
 Ետաւ է հասկողնել՝ թի գաւ չեա սցորան փառաց արժանաւ
 Ել րաղլն է քեզ ծառացում։

Ե անկէծ ամուլը հասկանալով բանաստեղծի զխառնորութիւնը ե
 մնում է ծաղր առնել նորս, ե տաւալ է, կարծեմ՝ որ բաղլն ջու
 կոյր է. բանաստեղծի կոյր լինելն՝ տալիս է երեսին Բանաստեղծին
 իսկոյն Ե անկէծ ամուլի ծաղրը իւր զլիւն շուռ տուեց իւր կարծեա
 թիւնը երեսին տարով, տաւալ է. բաղլը եթէ կոյ շլինէր, կար
 տան չիւր լինիր։

Ա. Ե. Գ

Ինչ որ արդ նորաստեղծութիւնն էր թէ փոխել

ու Գրեգորեան։

Ինչ քաղաքումը՝ որ արդ իմադարութեան մայրաքաղաքը
 Երկերացի երկրումը, Ե արդ ին Ե ան իմադարի ժամանակը,
 Զնաւոր երաւ Երկրաւորն, ե շատ պարմեանի բաներով մոր
 զեան սիրաւ զբաւեց, մինչև որ տալնեքեան նրան մորգորէ էին հ
 մարում, ե զանազան բաներու համար հարցուկործ էին անում.
 որոյն գարկիցէ՛ պապում էին առնում։

Ե ևն իմադարը որ լսեց այս Զնաւորի համար, համացից՝
 Երկն իւր մօտ. տեսաւ, իտեցաւ, շատ պատիւ տաւ, ե տա

նորա ընդդէմ. բայց դատերայմի մէջ բռնակցում իւր ազատութիւն
համար տուեց երկու քաղաք, և աշտարակներ. իբրեւ ինչապէս իւր
կերբ, հաւաքեց իւր զօրքը, զիսկ այն երկու քաղաքն և տաւ իւր
քաղաքներն ևս. (Հաւաքաց իշխանի ձեռքէն)

Այսպէս որ իմացաւ այս հաւաքաները, փոխեցաւ, որ չ'իյնի
I ևս որ շատ զօրանայ, և Յունաց իշխանու թիւեր Միկիդաց երկու
միւրացի, հաւաքեց անհամար զօրք, և եկաւ I ևս որ փրկէ Վանի
Հայոց իշխանները համալայն էին իւրեանց թաղաւորին, I ևս որ
յաղթուի էր. բայց յետոյ իշխանաց մէջ ընկաւ սնանկութեամբ
սմանեքեան ջրակցան, մէկը մէկ կողմ գնաց, միւսը միւս կողմ:

I ևս որ իւր երկու որդւով մնաց Յունաց զօրքի մէջ. բռնակցին
Ստամբուլ դէպի տարին. Ղազարի աստիճանով ստորի յետոյ այս
տաշեցաւ այս բանը:

Ի Ստամբուլի մէջ:

Մէկ տարի որ բանտարկի մնալին, յետոյ Արցաքը խնայեց նոցա,
հանել առեկ բռնակին Ռուբէնը և Ռոստոմը. Արցաքը առաջը ծա
ռայութիւն էին անում: Մէկ օր Ռուբէնը Արցաքը հետ միասին գնաց
բանդին, և երբ հարկուոր եկաւ, այն ահաղին մտնաբիտն առաջան
(հաւաք) ջրով լի բերեց Արցաքը ստաճը:

Յունաց մեծամեծը՝ այս որ անունը, Արցաքը շատ չաղտնիստութիւն
արարին. մինչև որ Արցաքը նոցա խաբէին անանջ դեմքով, հրամայեց
Ռուբէնի աչքերը հանել, և միւս անգամ I ևս որ և երկու որդւոյ
բանտ դնեն. Ռուբէնը մեռաւ I ևս որ Ռուբէնի կնիքէն հեռանալա
ցաւ և մեռաւ. Մնաց թորապա

Իբր որ փրկէ մանկանակ անցաւ, Արցաքը թորապա հանեց բան
տէն և իւր ծառայող թեման կարգեց. թորապա և շատ հաւատարմաւ
թեմաք ծառայում էր Արցաքին:

Ի Ղազարի մէջ:

Մէկ օր Ռոստոմը Ստամբուլէ մտնալով, մանկանակ, զնաց ծառայ
ողը, նստաւ նստակ, որ ծովի վրայ փառք լի շրջապառէ: Իսկայն նոյն
նստակի մէջ նստաւ մէկ երեւելի կին, որ երեւոյ նուրը շրջապառէ (տե
ղեանէն) ծածկած էր. Ըստ կնիք խօսում էր նստապառն հետ յի

այս Խոսեցաւ թորաւ Տեա Լու Տորա փշեց, և այս կնոջ Կրեօն Դաւ
կաթիւն Տեաւորուց թորաւ տեաւ արաւ սրտիկերը, և զմեղեցաւ
Կնոջ սր տեաւ թէ թորաւ երկու ալքր դրեւ և իւր երեւին,
և մտիկ է սեռում, կնոջից իւր մտաւ և ասաց իզարցը գաւ Եւ
թորաւ սրտաւորանեց, թէ Լու թշուաւան երկուտարդ Լու, Տորոց
Թորաւորի Լուսի սր Լու, Թորաւոր իմ հարցաւ և իմ եղբայրս բաժնի մեջ
մեռանաւ արեւմ Լու Կաւոր Դաւ արեւելեան մեջն Լու, Կայց թէ հարցաւ
նեղա համարանեւ թէ ինչ չի լինի, և քեզ պատառնանք Դաւորա
թէ ինչ չի լինի, տղաւմեմ քեզ ասած դաւ Եւ

Կնոջ հառաւոր, և ասաց տեաւում Լու, որ Լու Լու զեաւաներու
մեջ Լու, այն զոց Լու ասիւ, որ Լու արեւ Լու, իմ անուանիւ Դաւ
նայ երեւելի թորաւ Լու Կայսեր տղաւորից Լու չորս ամիս է, որ
փոխանեցաւ, թորեց ինձ համար ժառանգութիւնս տեաւ անհամար
զանձ, թորեց շատ կարեւորներ և շատ դիւղեր, այժմ Լու զմեզ
Լու իմ մեկ ամիսանոց, որ դեռ Լու տեաւ թէ Լու, Կնոջ թեղ նե
ղութիւն չի լինի, երեւանց, այսոր իմ տունն, ինձ մտաւ հիւր (զմեղ)
եղիւ թորաւ սիրով թեղանեց այն զեղեղիկ տեղից ասաւորու
թէ ինչ, և դնաց Կայս որ հառաւ Դաւ արեւ, տեաւ մեկ մեծ Լու Լու
աւալիս տեաւ, որ Դաւորաւն Լու Դաւորաւն էր Լու Լու, Դաւորցը և
տղաւորը պատրաստել էին իւրեանց տեղից համար Դաւ, Տեղից
տեաւ, որ թորաւ կամեաւ Լու հարցանել Լու անուան, Դաւ չի
համարանելու, համեց որդանեն (Դաւ) մեկ քանի լիքս Լու Լու, և
քանի մեղաց զրաւ էր, Օտեղ, և տեղից Դաւորաւն, և ասաց, այս
Լու անուան է, սրահ և մի մեռանաւ Դաւորա թեղանեց այն սրահ
դեղ Դաւորաւն Լու Լու, և իւր սրահ դաւութիւնն յայտնեց մեծ
թորաւորութեան

Օտեղաւն իւրութեան

Ինչու էա Դաւի փշեց, Դաւորաւ և յիւ Դաւոց, որդեւան Օտեղի
էր տեաւ իւր տունն, և արեւ տեաւոր ամիսայն տեղից, երբ

սխառն ընթացելու, ըստ դիտարկելու զննում անաղում էին մի
մեկից շարժմանը: Օտար է մեծատուն լինելով՝ Յունաց մեծու
տանց մէջ զարդանալով, աչքը բաց անելով՝ ունելի մէկ շարժալի
համարձակութիւն, որն որ Ասիայի արկնացը ոչ զիտին, ոչ էլ
կ'հասկանան: Կոնց մէջ՝ այս միջատահման առարկանութիւնը, որ մէկ
կորկէն ցոյց կուտայ անօթիտութեան պատկանանք, բայց առանց
երեւոր կորկերէնելու, և միւս կողմէն ցոյց կուտայ անկրկնելութեան
փտահաւթիւն, բայց առանց անօթիտութեան, կոնսլի իգական սեռի
Ենթհը և այս է՝ որ կորող է կնոց մէջ բարեգործութիւններ
բաւ իւրաքանչիւրոյ արժանաւորութեան՝ սիրելի առեւել: Օտար է
լիւր իշխանութեան ներքոյ ձդել եր այս առարկանութեան զաւինեօք: Թո
կոսէն ևս չէր պահու բարարաւորութեան ձիւքք: Տարաբաղդ ու
թեան փորձարանի մէջ զատկոյարկիմ լինելով, և Յունաց Կոյսե
րութեան արքունեաց մէջ, որ տնի ժամանակ Լըրոպացոյ իմաշա
ւորութեանց աւաղինն էր, թէ անխութեանք, թէ մեծութեանք, և
թէ զօրութեանք, համարեա՝ թէ անարկական ինքնակալութեան
տիրը փրէն պահելով, և իւր հայրենի փեմաւթիւնն անխարակելով,
աւելի զիւցոսն էր, քան թէ զհասկացոյն արքայորդի Կիսե
հրամանը քողարկել ինկրելով: Ար որ բաջութիւնն պիտի փոքա
դաւթեան կնիւր զնիւր փրէն, ոչն աւել անցը անտոյալաւաւ թեանք էր
յուլթօնալի պահում: Յունաց լեզուին քոյ տեղեակ լինելով, թո
քոս այն անլիւսէն արկնաց քրաի մէջ բացեց իւր համար անոց
թար անտալարհ՝ ոչնահեմե: Օտար է լինելի իւր հոգին մէկ ան
գուպակն թանաքան, ուր որ հաւորում էր թարաւ լեզուէն թա
փում՝ սիրոյ հրատոյ ցոյանաւոր՝ որակ ամենապահար ակոսեր:

(Երանանքիւն)

ՏԻՒՄ

ИЗДАТЕЛЬСТВО
Томскъ. Печать 25 янв. 1850 года.
Издатель С. С. Смирновъ. 1. Орбел.

Հարգելի Էրանանքի Երանանքի Տ. Գրաւ. Գրանութիւն.
Դ. Տարանքի Տեան Գրանութիւն Գրանութիւն.